

Prof. dr hab. Stefan M. Kwiatkowski

Warszawa, 3.11. 2025 r.

Akademia Pedagogiki Specjalnej

im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie

Instytut Pedagogiki

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr. inż. Filipa Napierały

pt. „Wybór szkoły średniej o profilu zawodowym z perspektywy
absolwentów”

przygotowanej pod kierunkiem dra hab. Marka Walancika, prof. AWSB

Wybór szkoły średniej przez absolwentów szkoły podstawowej jest decyzją edukacyjno-zawodową, której konsekwencje wpływają nie tylko na życie jednostki, ale również na praktykę społeczno-gospodarczą. Dlatego też tak istotne jest, aby wybór ten był dokonywany w sposób świadomy, z wykorzystaniem wiedzy o zawodach szkolnych, w których kształcą szkoły różnego typu oraz o zawodach gospodarczych, które występują na współczesnym rynku pracy. Wiedza, o której mowa powinna obejmować zagadnienia związane z systemem edukacji szkolnej, z charakterystyką zawodów ujętych w klasyfikacji zawodów szkolnych, z programami kształcenia w wybranych zawodach, z dostępnością porad doradców zawodowych, a także z warunkami przyszłej pracy zawodowej. Jak wynika z wielu badań poziom wiedzy tego typu pozostawia wiele do życzenia. Z aprobatą zatem należy przyjąć próbę aktualnej diagnozy stanu w rozpatrywanym obszarze, przeprowadzoną z uwzględnieniem opinii absolwentów szkół branżowych (I i II stopnia) oraz techników.

Recenzowana rozprawa doktorska na temat szeroko rozumianych motywów (i ich uwarunkowań) wyboru szkoły średniej o profilu zawodowym

ma charakter teoretyczno-empiryczny. Takie ujęcie tematu znajduje swoje odbicie w strukturze rozprawy, którą tworzą następujące rozdziały:

1. Rozwój człowieka w wieku młodzieńczym i czynniki determinujące wybór szkoły
2. Kształcenie zawodowe według różnych perspektyw
3. Zmieniający się techniczny świat nauki
4. Działanie społeczne w świetle wybranych teorii socjologicznych
5. Założenia metodologii badań własnych
6. Wiedza młodego człowieka o kształceniu zawodowym
7. Źródła wiedzy i doradztwa zawodowego a wybór szkoły ponadpodstawowej o profilu zawodowym
8. Doświadczenia absolwentów szkół ponadpodstawowych o profilu zawodowym i ich rekomendacje dotyczące promocji kształcenia zawodowego

Rozdziały 1-4 mają charakter teoretyczny, rozdziały 5-8 dotyczą założeń metodologicznych i prezentacji wyników badań empirycznych. Strukturę tę uzupełniają: *Wstęp, Podsumowanie i wnioski, Bibliografia, Wykazy tabel, wykresów i rysunków oraz Kwestionariusz ankiety, Dyspozycje do wywiadu i Streszczenia (w językach polskim i angielskim).*

W rozdziale 1 Doktorant przedstawił charakterystykę wieku młodzieńczego, z uwzględnieniem takich zagadnień, jak: źródła informacji o sobie oraz tożsamość w ujęciu Erika Eriksona. Następnie opisał w sposób bardzo kompetentny czynniki determinujące wybór szkoły średniej wraz z wynikami badań w tym obszarze, a także przeanalizował rolę rodziny, nauczycieli i doradców zawodowych w procesie wyboru szkoły ponadpodstawowej o profilu zawodowym. W szczególności zdefiniował pojęcie „roli” z socjologicznego punktu widzenia i na tej podstawie scharakteryzował rolę rodziny (wpływ rodziców i środowiska rodzinnego – poziom wykształcenia rodziców, status materialny rodziny, miejsce zamieszkania; style oddziaływań rodziców dyrektywnych, partnerskich i liberalnych). W odniesieniu do roli nauczycieli wyróżnił sposoby pomagania uczniom w samodzielnym podejmowaniu decyzji edukacyjno-zawodowych (pomaganie w usuwaniu deficytów i pomaganie we wzroście i rozwoju) oraz zwrócił uwagę na znaczenie wspomagania procesu krytycznej oceny własnych możliwości.

Zaakcentował także znaczenie roli doradców zawodowych - niedocenianych w warunkach rodzimej edukacji – w zakresie: rozwoju samowiedzy uczniów i planowania drogi edukacyjnej. Szkoda, że nie uwzględnił w swoich rozważaniach roli rówieśników, która, jak wskazują liczne badania, jest znacząca. W zakończeniu rozdziału podkreślił znaczenie motywacji i celów edukacyjnych – powołując się na badania motywacji uczniów szkół podstawowych w momencie wyboru typu szkoły ponadpodstawowej.

Oceniając pozytywnie treści rozdziału 1, chciałbym zwrócić uwagę na umiejętną integrację przez Doktoranta wątków interdyscyplinarnych z pogranicza pedagogiki, psychologii i socjologii.

Rozdział 2 poświęcony jest analizom historycznych uwarunkowań rozwoju kształcenia zawodowego. Doktorant umiejętnie syntetyzuje podstawowe zagadnienia związane z kształceniem zawodowym do roku 1918 (kształcenie w warsztatach rzemieślniczych, rola cechów), w latach 1918-1945 (reforma jędrzejewiczowska, kształcenie kadr dla budowanego Centralnego Okręgu Przemysłowego, powstawanie szkół przyzakładowych), w latach 1945-1989 (powołanie Centralnego Urzędu Szkolenia Zawodowego, powiązanie szkół zawodowych z resortami gospodarczymi, wprowadzenie do systemu edukacji szkół policealnych i pomaturalnych) oraz po roku 1989 (powierzenie powiatom zadań z zakresu organizacji i finansowania szkolnictwa ponadgimnazjalnego, wprowadzenie egzaminów zewnętrznych potwierdzających zdobyte umiejętności, utworzenie nowego typu szkoły – licem profilowanego). W dalszej kolejności Doktorant opisał i opatrzył komentarzami system szkolnictwa funkcjonujący od roku 2019 (nowa struktura systemu edukacji, wprowadzenie do systemu szkół branżowych I i II stopnia, wprowadzenie egzaminu ósmoklasisty, promocja edukacji włączającej, zmiany w podstawach programowych, wzmocnienie współpracy z pracodawcami, aktualizacja oferty kształcenia zawodowego, utworzenie Branżowych Centrów Umiejętności). W tym miejscu chciałbym podkreślić bardzo dobrą orientację Doktoranta w zakresie opisu i oceny przemian zachodzących w szkolnictwie zawodowym – na tle zmieniającej się sytuacji społeczno-gospodarczej. Podobną opinię formułuję w odniesieniu do pogłębionej analizy procesu uczenia się przez całe życie oraz do analizy kompetencji przyszłości rozpatrywanych w kontekście edukacji formalnej,

pozaformalnej i nieformalnej, a także wzorców kultury w ujęciu post-figuracywnym, ko-figuracywnym i pre-figuracywnym.

W rozdziale 3 znajdujemy bardzo syntetycznie ujęte rozważania na temat rozwoju techniki i technologii. Doktorant umiejętnie zintegrował zagadnienia rozwoju myśli technicznej i jej zastosowań z problematyką etyki i aksjologii. Wyeksponował nie tylko korzyści wynikające z coraz powszechniejszych zastosowań zdobyczy świata nauk technicznych, ale też zwrócił uwagę na zagrożenia wynikające z bezrefleksyjnego podporządkowania się technologii komputerowej, w tym uzależnieniom od Internetu i sztucznej inteligencji. Swoje rozważania zilustrował danymi obrazującymi zmiany technologii w kontekście rozwoju mikroelektroniki i nanoelektroniki, omówił także konsekwencje edukacyjne wynikające z zastosowań wirtualnej rzeczywistości w szkolnictwie. Co istotne, postawił też szereg pytań, na które trzeba odpowiedzieć w ramach rozpatrywania relacji: człowiek-komputer (sprzęt i oprogramowanie). Mimo syntetycznego ujęcia jest to część rozprawy o dużym znaczeniu dla zrozumienia wyzwań stojących przed edukacją, w tym przede wszystkim przed edukacją zawodową.

Pozornie mniej związane z tematyką rozprawy są treści rozdziału 4, w którym Doktorant odwołuje się do działań społecznych rozpatrywanych w świetle wybranych teorii socjologicznych. Pozornie, gdyż przytaczane i analizowane teorie stanowią fundament niezbędny do zrozumienia istoty uczenia się, a następnie wykorzystania zdobytej wiedzy i ukształtowanych umiejętności w życiu zawodowym i działalności społecznej. Można jedynie zastanowić się, czy rozważania na ten temat nie powinny być poprzedzone wprowadzeniem nawiązującym do głównego nurtu rozprawy.

Newralgiczny charakter dla części empirycznej ma rozdział 5 (uwaga: w tytule tego rozdziału występuje określenie „założenia metodologii” zamiast „założenia metodologiczne”). Doktorant przedstawił w nim cel badań, główny problem badawczy i wynikające z niego szczegółowe problemy badawcze (w postaci 8 pytań badawczych) oraz motywy odstąpienia od formułowania hipotez. Następnie uzasadnił wybór metod (sondaż diagnostyczny i obserwacja) oraz technik badawczych (technika ankiety i wywiadu częściowo ustrukturyzowanego), a także scharakteryzował zastosowany w badaniach autorski kwestionariusz ankiety. W dalszej

kolejności opisał dobór próby badawczej i samą próbę (z uwzględnieniem płci, miejsca zamieszkania, rodzaju ukończonej szkoły, zainteresowań, statusu rodziny, warunków materialnych oraz aktualnego i planowanego statusu społecznego po ukończeniu szkoły). Uważam, że zaprezentowane założenia metodologiczne są poprawne.

W rozdziałach 6 i 7 Doktorant przedstawił wyniki badań wraz z ich analizą. W szczególności przeanalizował wyniki na temat wiedzy osób badanych o kształceniu zawodowym - przed wyborem szkoły ponadpodstawowej o profilu zawodowym (rozdział 6). Następnie skoncentrował uwagę na odpowiedziach respondentów na temat roli doradców zawodowych i środowiska społecznego w procesie wyboru szkoły średniej o profilu zawodowym (rozdział 7).

Wyniki interesujących badań diagnostycznych zostały przedstawione bardzo czytelnie – w postaci tabel i wykresów. Każdemu pytaniu został przyporządkowany zbiór odpowiedzi wraz z danymi liczbowymi i procentowymi oraz z komentarzem Doktoranta.

Sposób przeprowadzania analiz świadczy o bardzo dobrej znajomości problematyki badawczej – Doktorant wykazał się dużą wiedzą merytoryczną z zakresu szeroko rozumianej edukacji i umiejętnością interpretacji odpowiedzi na poszczególne pytania ankiety autorskiej. Ponadto z powodzeniem wykorzystał wypowiedzi nauczycieli, wzbogacając wyniki badań ilościowych elementami badań jakościowych. Należy jednak zauważyć, że nie zdecydował się na przeprowadzenie pogłębionych analiz statystycznych.

Interesujących danych o charakterze praktycznym dostarczają rekomendacje absolwentów dotyczące promocji kształcenia zawodowego zamieszczone w rozdziale 8.

Rozprawę zamyka merytoryczne podsumowanie opatrzone wnioskami ukierunkowanymi na aspekty praktyczne. Doktorant odniósł się do uzyskanych wyników i sformułował postulaty o charakterze prawno-administracyjnym i organizacyjnym w odniesieniu do systemu edukacji zawodowej.

Konkluzja:

Mimo sformułowanych uwag, uważam, że przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska mgr. inż. Filipa Napierały pt. „Wybór szkoły średniej o profilu zawodowym z perspektywy absolwentów” spełnia warunki określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2024 r. poz. 1571 z późn. zm.). Wnoszę zatem o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów procedury doktoryzowania.

